

KİTAP TANITIMI

Jodi Dean (2025), *Capital's Grave Neofeudalism and the New Class Struggle*, New York, Verso Books.

Küresel kapitalist sistem, 1970'li yıllardan itibaren teknolojik gelişmelerin etkisiyle derin bir dönüşüm sürecine girmiştir. Bu dönemde inovasyon ve yapay zekâ teknolojilerine yönelen yatırımlar, üretken yatırımların yerini almış; buna paralel olarak küresel ekonomide büyüme oranları ve kârlılık düşüşe geçmiştir. Neoliberal birikim modeli uygulamaları, bu süreçte güvencesiz ve düşük ücretli çalışma pratiklerinin yaygınlaşmasına zemin hazırlamıştır. 2008 finans krizinin ardından hız kazanan bu ekonomik dönüşüm, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki iç savaşların tetiklediği kitlesel göç hareketleri ve 2020'de başlayan COVID-19 salgınıyla daha da derinleşmiştir. Bu gelişmeler, kapitalist sistemin içsel krizlerini görünür kılarken aynı zamanda sistemin yeniden yapılanma dinamiklerini de hızlandırmıştır.

Neoliberal düzenin zayıflamasıyla birlikte son on beş yılda yaşanan gelişmeler, akademik yazında kapitalist sistemin sona erdiği ve yerini yeni bir uluslararası ekonomik düzene bıraktığı yönündeki radikal yorumları beraberinde getirmiştir. Kapitalist kârlılığın yerini rantın aldığı, ekonomik aygıtlar üzerindeki yağma ve siyasal kontrolün arttığına işaret eden tezler, özellikle yapay zekâ teknolojilerinin yükselişiyle birlikte, feodal dönemi andıran artışa el koyma biçimlerini tartışmaya açmıştır. Bu bağlamda “tekno-feodalizm” ve “neo-feodalizm” gibi kavramsallaştırmalar ön plana çıkmıştır. (Durand, 2024; Varoufakis, 2024; Wark, 2019)

2024 yılında Chicago Üniversitesi'nde düzenlenen “Kapitalizmin Geleceği: Neo-Feodalizm?” başlıklı konferans da literatürdeki çalışmaların tartışıldığı önemli

bir akademik buluşmanın gerçekleşmesini sağlamıştır.¹ Bu konferans dizisinde sunulan tebliğlerin argümanlarıyla birlikte değerlendirildiğinde neo-feodalizm tezini savunanların tezlerini dört maddede toparlayabilmek mümkündür: 1-) Yeni dönemde rant, kârın önüne geçmektedir. 2-) Sermaye el değiştirmekte ve bulut sermayesi (*cloud capital*) ön plana çıkmaktadır. 3-) Artı değere el koyma süreçlerinde ekonomi-dışı yöntemler baskın hale gelmektedir. 4-) Ekonomik süreçlerde yaşanan dönüşüm siyasal alanda eşitsizlikleri artırmaktadır. Bu tezler üzerinden yürütülen tartışmalar, kapitalizmin içerisinden geçtiği dönüşüme dair akademik yayınların ve faaliyetlerin artmasını sağlamaktadır.

Jodi Dean'ın 2025 yılı içerisinde Verso tarafından yayınlanan “Kapitalizmin Mezarı: Neo-Feodalizm ve Yeni Sınıf Mücadelesi” başlıklı kitabı, bu literatüre dönük önemli ve güncel bir katkı sunmaktadır. Dört bölümden oluşan çalışmada Dean, kapitalizmin tamamen ortadan kalktığı tezine daha temkinli yaklaşmakla beraber kapitalist sermayenin kendi mezarını kazdığı ve başka bir sisteme dönüştüğü fikrine katılmaktadır. Yazara göre, kapitalizm ölmekte ancak Marx'ın ve geleneksel Marksist anlatının ortaya koyduğunun aksine bu ölüm komünizme yol açmamaktadır. “Uzun süre sömürgecilik ve emperyalizm aracılığıyla dışa yöneltilen süreçler, şimdilerde kapitalist hareket yasalarının altını oyacak ve feodalizme özgü birikim stratejilerini —rant arama, yağma ve siyasi kontrol— tekrar edecek şekilde içe dönmektedir.” (s.3).

Yazarın feodalizm analogisini kullanırken kendisini literatürün diğer kaynaklarından ayırıştırma ihtiyacı duyduğu görülmektedir. Bunu kitabın giriş bölümünde şu şekilde ifade etmektedir: “...kitap aynı zamanda bastırılmışın geri dönüşünü çağrıştırmıyor. Aksine, kırk yıllık neoliberalizmin etkilerini sentezlemek için neo-feodalizm fikrini geliştiriyorum: parsel egemenlik, yeni lordlar ve serfler, hinterlandlaşma ve felaket kaygısının günlük psikoza. Kapitalist ilişkiler ve üretim güçleri sistemik bir dönüşüm geçiriyor ve farklı üretim tarzına geçiyor. Şimdiye kadar farklı alanlarda (hukuk, teknoloji, Marksizm, psikanaliz) dağılmış olan analizleri bir araya getirerek, neo-feodalizmin farklı unsurlarının kapitalizmin gittiği yönü belirleyen tek bir eğilimi nasıl oluşturduğunu gösteriyorum.” (s.5) Jodi Dean, kitabının bütününde, Ellen Meiksins Wood'un kapitalist sistemin özgüllüğünü açıklarken başvurduğu; rekabet, kâr maksimizasyonu, emek verimliliğinin artırılması gibi kapitalist yasaların yerini; kiralara, yıkım ve istiflemenin, ayrıcalık ve bağımlılık tarafından yönlendirilen neo-feodal bir sosyal oluşumda ekonomi dışı zorlamayla birleştiğini iddia etmektedir (s.5-6). Bu iddiasını güçlendirmek için de gelişmiş kapitalist ülkelerde çalışan sınıfların yüzde 70-80'ini oluşturan hizmetler

¹ Konferans programına ulaşmak için bkz: The Future of Capitalism: Neo-Feudalism? | German Department <https://share.google/ywAsqDHxz8R5Vc501>

sektörüne odaklanmakta, özellikle COVID-19 pandemisiyle birlikte hizmet sektörünün sınıfsal karakterinin ortaya çıktığını vurgulamaktadır. Yazar, bu durumu şöyle aktarmaktadır: “Kapitalizm, kendisini yeni lordlar ve yeni serfler, platform milyarları ve devasa bir hizmetçi sektöründen oluşan neo-feodal bir düzene dönüştürüyor” (s.17).

Jodi Dean, tekno-feodalizm veya neo-feodalizm literatürünün de sıklıkla işlediği Amazon, NVIDIA, Google, Uber gibi platformlarda çalışan işçilerin sınıf yapısını ve üretim ilişkileri içerisindeki yerlerini tartışmaya açmaktadır. Kitabın “Grundrisse Uber Hakkında Bize Ne Anlatıyor?” başlıklı birinci bölümü neo-feodalizmin ayırıcı özelliklerini Marx’ın Grundrisse eseri üzerinden ortaya koymak için Uber’e odaklanmaktadır (s.21). Yazara göre, Uber uygulamasını kullanan sürücüler, esnek kazanç fırsatlarına erişen bağımsız yükleniciler olarak görülmektedir. Platform çalışanları ücret karşılığında çalışmamakta, Uber şirket yöneticilerinin ifade ettiği şekliyle, kira karşılığı bir hizmet ödemesi almaktadır (s.34). Çalışan açısından bakıldığında, sürücülerin özgürlükleri kendilerinin bağımsız yükleniciler olarak düşünmelerine olanak sağlamaktadır. Sürücüler istedikleri zaman çalışabilmektedirler. İşgüçlerini bir işveren olarak Uber’e satmamaktadırlar, Uber uygulaması onları bir ücret karşılığında alıcılara ve araç arayanlara bağlamaktadır (s.40). Diğer taraftan, sürücülerin araç bakımının tüm yükünü üstlenmelerinden kaynaklanan borçları, onları platforma daha çok bağlamaktadır. Uber sürücülerinin sayısı ve kalitesine dönük kota önlemleri sürücülerin gelirlerini ve iş güvencelerini sürekli tehdit etmektedir. Dahası, Uber’in oluşturduğu platform sistemi, kentsel ulaşım pazarını da sürücülerine içine çekebilmek için sunduğu ucuz, sübvansiyonlu yolculuklarla tehdit etmektedir. Bölüm boyunca, Uber’in yarattığı çalışma ve sömürü ilişkilerinin açıklaması üzerinden neo-feodal dönemin kapitalist süreçlerden ayrıştığı noktalar ön plana çıkarılmaya çalışılmaktadır.

Kitabın, “İleri Olan Geri Olabilir: Geçiş ve Zamansallık” başlıklı ikinci bölümünde Jodi Dean, kapitalizm sonrası dönemin daha kötü bir dönemi beraberinde getirebileceğini temellendirmektedir. Klasik Marksizmin lineer tarih anlatısını da sorguladığı bu bölümde yazar, Varoufakis ve Wark gibi yazarların aksine kapitalizmin henüz tam anlamıyla ölmediğini, kapitalist üretim ilişkileriyle neo-feodal üretim ilişkilerinin iç içe geçtiği bir geçiş döneminde olduğumuzu belirtmektedir. Dean’a göre bu geçiş süreci çok uzun sürebilme ihtimalini içerisinde barındırmaktadır. Bu aşamada zorluk, içindeyken ve nereye doğru gittiğimizden emin değilken bu geçiş sürecini anlamaya çalışmaktır. Kitabının bu bölümünde Jairus Banaji ve Harry Harootunian gibi tarihçilerden ve Etienne Balibar gibi filozoflardan aktarımlar paylaşan Jodi Dean, kapitalist ve feodal pratiklerin bir arada var olduğunu şu şekilde ifade etmektedir: “Kapitalist üretim her zaman önceki

üretim tarzlarının yanı sıra feodal siyasi ve yasal biçimler gibi burjuva olmayan ve kapitalist olmayan ideolojiler ve uygulamalarla bir arada var olmuştur. Marx, görünüşte geçmiş bir ekonomik biçim olan köleciliğin, dünya pazarı ve kapitalist pamuk üretimi için nasıl vazgeçilmez olduğunu ve barbar dehşetle medeni olanın birleştiğinin altını çiziyor...” (s.51-52). Yazar, içinden geçilen geçiş sürecinin uzun, karmaşık, belirsiz ve geri dönüşümlü olduğunun altını çizmektedir. Özellikle, yirminci yüzyılın sonunda işçi hareketinin yenilgisinin ve içinde yaşadığımız yüzyılda yeni kölecilik ve sömürü biçimlerinin yükselişinin ardından klasik Marksist kesinliklerin ikna etme gücünü yitirdiklerini ve bunun da geçiş sürecinin belirsizliklerinin artmasında rol oynadığını ifade etmektedir (s.65). Robert Brenner’ın (2022) Amerika ekonomisi ve siyaseti üzerine yazdıkları üzerinden azalan küresel ekonomik büyümenin ve düşük kârlılığın aksine hizmet sektöründe yaşanan istikrarlı artışın istifçilik ve rantçılığı beslediğini, bu sermaye birikiminin kârdan ziyade ranttan, malların üretiminden çok fikri mülkiyetten ve patentlerden meydana geldiğini vurgulamaktadır. Özet itibarıyla, yazara göre, günümüzde kapitalizm bir geçiş döneminden geçmektedir ve bu geçiş süreci, birkaç üretim tarzının (kapitalist ve feodal üretim tarzları gibi) bir arada var olmasıyla kristalize olmaktadır (s.70).

Kitabın üçüncü bölümü “Neo-Feodalizmin Temel Özellikleri” başlığını taşımaktadır. Yazar, kapitalist sistemde yaşanan geçiş sürecinin siyasal ve sosyal yansımalarını bu bölümde ayrıntılandırmaktadır. Bu ayrıntılandırma girişimi yazar tarafından dört kategori üzerinden gerçekleştirilmektedir. 1-) Parsellenmiş egemenlik. 2-) Yeni lordlar ve serfler. 3-) hinterlandlaşma. 4-) Felaket kaygısı (s.72). Uber örneğinden hareketle günümüzde, sermaye birikiminin sağlanmasında işgücü verimliliğini artırmak gibi bir kaygının olmadığını belirten yazar, yeni dönemde işçilerle yapılan ilişkisel sözleşmelerin insanları bir başkasının hizmetine bağlayarak vassallığın çağdaş bir versiyonunu yarattığını belirtir. Burada devlet egemenliğinin de aşınmaya başladığını belirten Dean’e göre, “Kapitalizmin neo-feodal hale geldiği koşullar altında devletin çözülmesi, parçalanma ve özelleştirme arasında evrenselin kaybının bir hikayesidir (s.79). Egemenliğin, günümüzün neo-feodal lordları olan platform sahipleri tarafından parsellenmesinin neo-feodalizmi ortaya çıkaran iki yönüne dikkat çekilmektedir: 1-) parçalanma (*fragmentation*). 2-) ekonomi-dışı zorlama (*extra economic coercion*) (s.80). Yazara göre, egemenliğin parsellenmesi, kapitalist sistemin özgül özelliklerinden biri olan ekonomi-siyaset ilişkisinin formel ayrılığını da ortadan kaldırmaktadır. Jodi Dean bunu şu şekilde açıklamaktadır: “Egemenliğin parsellendirilmesiyle birlikte, siyasi otorite ve ekonomik güç bir araya geliyor. Tarafsız hukuk ve özgür ve eşit birey biçimleri tarafından belirlenen bir burjuva devletin yasal kurguları parçalanır ve toplumun doğrudan politik karakteri kendini yeniden ortaya koyar. Siyasi güç vergiler değil;

geçiş ücretleri, para cezaları, hacizler, varlık el koymaları, lisanslar, patentler, yargı bölgeleri, yaptırımlar ve sınırlarla ekonomik güç olarak kullanılır. Siyasi ve ekonomik alanın bulanıklaşması, herhangi bir siyasi iddiayı hemen kendi çıkarlarına ve şüpheli hale getirir. Güç; ayrıcalık ve önyargının bir örneği haline gelir” (s.80-81). Egemenliğin parçalanmasının yarattığı bu dönüşüm, yabancı yatırımcıların uluslararası mahkemelerde eyalet hükümetlerine dava açabilmelerini yolunun açılmasını, ikili yatırım anlaşmalarının veya bölgesel ticari anlaşmaların ihlal edilmesi söz konusu olduğunda devletin iç hukukunu atlayan bir yaptırım mekanizmasının kurulmasını mümkün hale getirmektedir. Tüm gelişmelerden hareketle Dean, feodal sosyal ilişkilerin, merkezi gücün yokluğu ve ekonomik-politik gücün iç içe geçmesi gibi ayırt edici özelliklerinin, 21. Yüzyılda da benzer parçalanma ve politik-ekonomik harmanlanma fenomenlerinin dünyaya nüfuz ettiğini belirtmektedir (s.85). Böylesi bir yeni düzende, pazara erişimi kontrol eden yeni lordların tahakkümü altında bulunan hizmet sektörü çalışanları, lordlarının ihtiyaçlarına hizmet ederek hayatta kalabilecek mülksüz bir “neo-feodal serf” tabakasını oluşturmaktadır. Ücretli temizlikçilerden, çocuk bakıcılarına ve aşçılara uzanan bu geniş ve heterojen taban, ayrıcalıklı olanların hizmetçileri haline gelmektedir. “Neofeodal serfler, topraktan ‘özgür’, iş güvenliğinden ‘özgür’, sosyal refah güvenlik ağlarından ‘özgür’ ve hayatlarının her alanı için piyasalara bağımlı olan proleterleşmiş serflerdir” (s.89). Son olarak bu bölümde neo-feodalizmin duygusal boyutlarına değinen yazar, yaygın güvencesizlik, endişe ve felaket duygularının toplumda nasıl baskın hale getirildiğini ortaya koymaktadır. Özellikle, COVID-19 salgını sürecinde hükümetlere duyulan güvensizliklerin artması egemenliğin parsellenmesiyle birlikte düşünüldüğünde bu süreci derinleştiren bir etkiye bulunmuştur. Shoshana Zuboff’un (2019) gözetim kapitalizmi (*surveillance capitalism*) kavramıyla ortaya koyduğu tezlere benzer bir yaklaşım geliştiren yazar, neo-feodal dönemde toplumdaki kaygının niteliğini şöyle açıklamaktadır: “Neo-feodalizmin felaket kaygısı, yaygın olarak paylaşılan bir anlamın olmadığı iletişimsel kapitalizmin duygusal altyapılarında gelişir. Yalanlar, gerçek kadar kolay ve daha da kolay dolaşır – Özellikle gerçeği istikrara kavuşturacak veya kesinlik altına alacak hiçbir şey olmadığında genel kabul görmüş doğrulama prosedürleri olmadığında öfke, aklı ve nüansı yener” (s.101).

Kitabın son bölümü, neo-feodalizmin duygusal altyapısının detaylandırıldığı “Önemsinmesi Gereken Konu” başlığını taşımaktadır. Lacancı psikanalizmi de kitabının bu bölümünde devreye sokan yazar, neo-feodalizmin duygusal atmosferini psikotik olarak tanımlayarak üç tür psikoza dikkat çeker: 1-) paranoya 2-) şizofreni 3-) melankoli (s.110). Yazar, bu bölümde sadece durum analizlerini ortaya koymakla yetinmez, diğer bölümlerden farklı olarak neo-feodalleşme sürecine karşı sol siyasete çeşitli öneriler sunmaya çalışır. Bu anlamda, neo-feodal dönemde

topluma nüfuz eden felaket kaygısına karşı yazar, sol siyaset özelinde komünist partinin önemine dikkat çeker ve şöyle söyler: “Sol siyasette komünist parti, neo-feodalizme nüfuz eden felaket kaygısına karşı duygusal bir yapı sağlar. Kollektif bir politik öznenin aktarımsal alanını organize eder. Kliniğin bilgisi gibi partinin bilgisi de zamanla, mücadelede ortaya çıkar. Analiz disiplini gibi partinin disiplini de bir uygulama meselesidir, pratik eylem için gerekli bir koşuldur... Parti, öğrenmenin ve telafinin mümkün olduğu biçimdir... Neo-feodalizm ve onun paranoyaları ve kaygıları kaçınılmaz değildir. Yaygın ve kollektif uygulama bir çıkış yolu açar. Parti ile birlikte kişi artık kaçınılmaz bir diğerinin dayanılmaz taleplerinin konusu değildir. Kişi, komünizmin olasılığına inanan öznenin bir parçası olur” (s.126-127).

Jodi Dean’in, Varoufakis veya Wark gibi tekno-feodalist/neo-feodalist tezleri savunan kişilerin durum tespitlerini ve yorumlarını içeren yaklaşımlarına ek olarak çözüme dönük politik müdahaleleri içerisinde taşıyan önerileri, kitabının önemini artırmaktadır. Yazara göre, kapitalizmin kendisini yok etmeye başladığı günümüzde görev bu yıkım sürecini (yeni birikim dinamiklerini) anlamak ve neo-feodalizme boyun eğmek yerine komünizmi inşa etmek için güç alanlarını ve olasılık yollarını belirlemektir. Komünist bir geleceğe giden yolda ise üç önemli boyut bulunmaktadır: 1-) Genel durumumuz olarak iklim değişikliği 2-) Ekonomik bir vizyon olarak evrensel temel hizmetler (UBS) ve emek öncüsü olarak hizmet sektörü. Dean’a göre nasıl Marx ve Engels, işçi sınıfı mücadelesini sosyalizm mücadelesiyle birleştirdilerse günümüzde hizmet sektöründe çalışanların ekonomik mücadeleleri de komünizmi inşa etme göreviyle bir araya getirilmelidir (s.144). Şöyle söylemektedir: “Rosa Luxemburg, ünlü “ya sosyalizm ya barbarlık” alternatifini ortaya koydu. Şu anda seçeneklerimiz komünizm veya neo-feodalizmdir. Komünizm için savaşmazsak, neo-feodalizme gireceğiz. Kırk yıllık neoliberalizmden sonra toplumun yöneldiği yön budur. Yerinde durmak, statükoyu korumak bir seçenek değildir. Neyse ki, kapitalizmin kendi çelişkileri ileriye dönük bir yol ve ona liderlik edebilecek bir sınıfa işaret ediyor: İnsanların ve gezegenin gelişeceği koşulları güvence altına almaya yönelik hizmet işçileri sınıfı (s.152). Jodi Dean’ın bu çalışması, günümüzde halen gelişmeye devam eden neo-feodalizm ve tekno-feodalizm literatürüne son dönemde yapılan en önemli katkılardan biri olma özelliği taşımaktadır. Literatürdeki tartışmalara katkı sunmasının ötesinde politik bir vizyon ve öneri getirmesiyle üzerine konuşulmayı hak etmektedir.

Kaynaklar

- BRENNER, R. ve RILEY, D. (2022), *Seven Theses on American Politics*, New Left Review, 138: 21-27.
- DURAND, C. (2024), *How Silicon Valley Unleashed Techno Feudalism*, London: Verso.
- VAROUFAKIS, Y. (2024), *Technofeudalism: What killed capitalism*. Melville House.
- ZUBOFF, S. (2019), *The Age of Surveillance Capitalism*, Public Affairs.
- WARK, M. (2019), *Capital is dead: Is This something worse?* London: Verso.

Kaan Eroğuz

Hacettepe Üniversitesi
e-mail: kaaneroguz5535@gmail.com
ORCID: 0000-0002-4067-1787